

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ**

Кафедра _____ фінансів _____
(найменування кафедри)

РЕФЕРАТ
кваліфікаційної роботи
зі спеціальності 6.07072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
за освітньою програмою
«Фінанси, фінансовий менеджмент та страхування»
на тему: «Державний борг України: механізм управління та обслуговування»

Виконавець:
Студент факультету фінансів
та банківської справи
Реджепов Танриберди Язмурадович

/підпис/

Науковий керівник:

к.е.н., доцент Логвіновська С.І.

/підпис/

Одеса 2021

Для більшості країн світу державний борг, що постійно накопичується, вважається передумовою нестабільності. Проте уряди цих країн неохоче відмовляються від запозичень як джерела фінансування, особливо в періоди надзвичайно високого попиту на державні витрати (війни, стихійні лиха, економічні кризи). Залучення державного боргу, з одного боку, це небезпека, що зростає внаслідок надмірного користування вигодами боргу, з іншого боку, вимагає постійної зваженості при використанні цього інструменту фінансової політики. Останнім часом зростаючий державний борг (через низку об'єктивних та суб'єктивних причин) є значною дестабілізуючою проблемою для України.

Політична нестабільність, що розпочалась в Україні 2004 - 2006 рр., світова фінансова криза 2008 - 2009 років прискорила провал економічної ситуації, і як наслідок призвела до зменшення привабливого інвестиційного середовища в Україні. Воєнна агресія на сході країни 2014 - 2020 рр. та пандемія Covid-19 спричинили нехватку фінансового ресурсів бюджету, що призвело до зростання запозичень держави як засобу уникнення дефіцитності державного бюджету України.

Провали ринкової трансформації економіки України призвели до катастрофічного зростання державного боргу, економічної стагнації, дефіцитів бюджету та пенсійного фонду, негативного сальдо торговельного балансу, внаслідок чого загострилась проблема обслуговування та виплат за державним боргом. Тенденція зростання державних запозичень, як свідчить світовий досвід, притаманний більшості країн світу і відображає фінансово-економічний тренд сучасної глобальної економіки. Аналіз боргової політики країн свідчить про позитивні та негативні впливи на результати економічного розвитку. Попри те, що Україна, на відміну від інших країн-боржників, володіє багатими природними ресурсами, трудовим та інтелектуальним потенціалом, все ж таки опинилася на межі фінансового дефолту і тому потребує переосмислення макроекономічної політики по регулюванню державного

боргу та інституційних засад стратегії публічного управління. Нагальна потреба уникнення дефолту, стабілізації економічного розвитку України та зростання суспільного добробуту характеризують актуальність теми дослідження та її прикладну значимість для українського суспільства.

Актуальність теми. Безкінечна стагнація економіки, безробіття та зuboжіння актуалізували дослідження проблем управління державними запозиченнями в Україні. Розвиток економіки за роки новітньої історії України супроводжується економічною та політичною нестабільністю, постійним ринковим реформуванням економіки, приватизаційними процесами у всіх сферах господарської діяльності, наслідком чого став низький рівень інвестиційної привабливості національної економіки. Проблема управління державним боргом є однією з ключових при розробці стратегії розвитку держави. Вона є невід'ємною складовою економічної безпеки держави та прямо чи опосередковано здійснює вплив на більшість соціально-економічних процесів у сучасних країнах. Заборгованість держави на сьогоднішній день є невід'ємною складовою фінансових систем більшості країн світу, дієвим інститутом у механізмі макроекономічного регулювання та інструментом реалізації економічної стратегії держави. Сьогодні важко знайти таку державу, яка змогла б обійтись без зовнішніх запозичень, Україна не є виключенням. Адже, така фінансова допомога на міжнародному рівні сприятиме вирішенню економічних проблем держави, що покращить стан фінансової безпеки. Отже визначення проблем управління державним боргом є актуальним для сучасної економічної науки.

Але державний борг має також і негативну сторону. При несвоєчасному отриманні або в отриманні фінансової допомоги в неповному розмірі є можливість виникнення ризику недофінансування та недовиконання більшості бюджетних програм, що може призвести до деформації економіки, зниження конкурентоспроможності держави на міжнародному ринку, зміни стану платіжного балансу у негативний бік. І, як наслідок, невпинне зростання заборгованості є потенційною загрозою для фінансової безпеки нашої

держави, яка створює необхідні фінансові умови для стабільного розвитку економіки держави, забезпечує її стійкість щодо фінансових шоків.

Метою дипломної роботи є дослідження теоретичних основ зовнішньої та внутрішньої заборгованості України, моніторинг зовнішнього та внутрішнього боргу, а також розробка основних заходів, спрямованих на подолання проблем управління державним боргом України.

Згідно з визначеною метою повстає сукупність основних завдань, спрямованих на її досягнення:

- розглянути теоретичні основи державного боргу та його структуру;
- визначити об'єктивну необхідність, сутність, складові та специфіку становлення системи управління державним боргом;
- проаналізувати показники державного боргу України за 2016-2020 рр.;
- дослідити роль міжнародних фінансово-кредитних організацій та міжнародних клубів кредиторів щодо врегулювання боргових криз;
- визначити існуючі проблеми, пов'язані із формуванням та обслуговуванням державного боргу;
- обґрунтувати заходи з подолання проблем управління державним боргом України та зміцнення боргової безпеки.

До факторів, що здійснюють вплив на абсолютні та відносні показники державного боргу є: державний бюджетний дефіцит, дефіцит зовнішньоторгівельного балансу, рівень процентних ставок за позиками, відношення курсу гривні до іноземних валют, інфляційні процеси, темпи зростання валового внутрішнього продукту.

З огляду на вищевказане, виникає необхідність розв'язання проблем державного боргу, а з рештою й пошуку шляхів вдосконалення механізму управління ним. Адже, сьогодні такий борговий фактор займає визначне місце у процесі структуризації видатків бюджету та збалансованості платіжного балансу.

Першим вченим, хто запропонував позику як спосіб сталого зростання економіки був Джон Мейнард Кейнс.

У своєму напрацюванні «Загальна теорія зайнятості, відсотка та грошей» він висловив таку думку, що великі обсяги запозичень є механізмом прискорення процесу інфляції, аніж інвестиційної активності, тому державні інвестиції повинні покрити недостатню кількість інвестицій приватного сектору, що й призведе до економічного росту країни.

Різноманітні аспекти проблематики державного боргу були також розкриті у роботах таких зарубіжних вчених, як Р. Барро, М. Фрідман, Д. Б'юкенен, Р. Девіс, Ш. Бланкарт, Г. Уілер, І. Сторкей, В. Клайн, А. Ворнер, В. Істерлі, П. Кругман, А. Сіддік, С. Сельванатхан, А. Рафагат, М. Усман, Дж. Сакс.

А вагому роль у емпірико-теоретичному дослідженні проблем зовнішньої заборгованості у вітчизняній науці відіграють праці таких вчених: Кравчук Н.Я., Фурманець К.Л., Кравченко М.В., Васишин Р.Н., Лісовенко В.В., Бондарук Т.Г., Карапетян О.М., Легкий С.В., Вахненко Т.П., Андрусів Р.Р., Марченко С.М., Омельчук С.В., Масина О.П., Попкова А., Матковський А.В., Забута Н.В., Баранецька О.В.

Об'єктом дослідження є економічні відносини, що виникають у процесі формування державного боргу та управління ним.

Предметом дослідження є теоретичні аспекти та науково-методичне забезпечення державного боргу України.

При написанні роботи були використані наступні методи дослідження:

- аналіз – для дослідження показників стану державного боргу, його динаміки та структури;
- синтез – для поєднання усіх теоретичних аспектів поняття державного боргу та формування загального уявлення про нього на сучасному етапі;
- узагальнення – для обґрунтування результатів дослідження та висновків;
- систематизація – для створення узагальнюючих схем, графіків та таблиць.

Для написання дипломної роботи були використані статті як вітчизняних, так і зарубіжних вчених, дані Міністерства фінансів України, звіти Національного банку України, матеріали Держказначейства та Державної служби статистики, інтернет-матеріали.

Дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновку та списку використаних джерел.

Окреслюючи пріоритетні напрями вдосконалення державного боргу на перспективу, можемо сформулювати наступні висновки:

– у практиці інших країн державний борг розглядають як дієвий важіль макроекономічного регулювання, інструмент проведення стабілізаційної політики, стимулювання або стримування темпів економічного зростання. Його головною метою є задоволення потреб уряду у коштах, а також виконання його зобов'язань за платежами при мінімальних витратах у середньо- і довгостроковій перспективі. Більшість країн, які досягли успіху в питанні зниження боргового навантаження, використовують тактику активного управління державним боргом, яка передбачає неперервне пристосування його параметрів до кон'юнктури фінансового ринку. Проведене дослідження вказало, що для країн Заходу нині характерне активне впровадження інноваційних методів та інструментів боргового менеджменту, що дає можливість здійснювати ефективне управління борговим портфелем держави. Серед оригінальних інструментів боргового менеджменту, які доцільно було б запозичити у вітчизняну практику, слід зарахувати лімітування державного боргу (встановлення системи обмежень щодо обсягу та структури запозичень), розробка правил планування боргових показників з використанням бенчмаркінгу, а також таргетування витрат на обслуговування боргу;

–боргова політика в Україні на сучасному етапі державотворення має низку проблемних моментів, які при їхньому ігноруванні загрожують трансформуватись у реальні загрози борговій безпеці країни. Управління державним боргом нині характеризується посиленням тиску боргових

платежів на бюджетну систему, вичерпанням можливостей щодо залучення додаткових коштів до бюджету, спрямуванням позичених коштів переважно на поточні цілі, звуженням джерел для приватних інвестицій та ін. Вагомою перешкодою для налагодження належної стратегічно ефективности боргової політики в Україні є відсутність цілісної системи правового регулювання питань формування, обслуговування і погашення боргу. Процес прийняття базового законодавчого акту для регламентації цих питань невиправдано затягнувся, що породжує неузгодженості між нормами окремих правових документів, які нині врегульовують процеси обслуговування та погашення державного боргу.

вдосконалення боргової політики в Україні вимагає реалізації комплексу заходів, спрямованих на коригування правового забезпечення, а також організації розробки та реалізації управлінських рішень у царині боргових операцій. Головні завдання, які стоять на сьогодні перед урядом у питанні підвищення ефективності боргової політики, полягають у виробленні дієвих обмежень для унеможливлення проведення урядом агресивної і непродуманої боргової політики; законодавчому закріпленні граничних та оптимальних параметрів боргового тягаря; чіткому розмежуванні компетенції органів влади у питанні управління державним боргом; радикальному підвищенні ефективності використання позичених коштів; пошуку способів для диверсифікації інструментарію запозичення коштів та управління наявними борговими зобов'язаннями.

